

**CHAQALOQLIK VA GO'DAKLIK DAVRIDA PSIXIK
TARAQQIYOT**

Shahrisabz davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi I-kurs talabasi

Nozimova Nazokat Isomjon qizi

Qo'chqorova Aziza Asqar qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada chaqaloqlik davrida bolaning jismoniy va psixik rivojlanishiga oid asosiy omillar ko'rib chiqilgan. Fiziologik o'sish, ovqat hazmi, tana harorati, skelet rivoji va psixik holatlarning shakllanishi kabi jihatlar ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Maqola ota-onalar va pedagoglar uchun foydali ma'lumotlar beradi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются ключевые аспекты физического и психического развития ребёнка в младенческом возрасте. Анализируются такие факторы, как рост, терморегуляция, пищеварение, развитие скелета и формирование психики. Статья будет полезна родителям и педагогам.

Abstrac: This article explores key aspects of a child's physical and psychological development during infancy. It analyzes factors such as growth, thermoregulation, digestion, skeletal development, and the formation of psychological states. The article provides useful insights for parents and educators.

Kalit so'zlar: chaqaloqlik, jismoniy rivojlanish, psixik rivojlanish, skolioz, ona suti, bolalar salomatligi

Ключевые слова: младенец, физическое развитие, психическое развитие, сколиоз, грудное молоко, здоровье ребёнка

Keywords: infant, physical development, psychological development, scoliosis, breast milk, child health

Chaqaloqlik davri — bolaning tug‘ilgandan bir yoshgacha bo‘lgan bosqichi bo‘lib, uning jismoniy va psixik jihatdan eng tez rivojlanadigan davridir. Bola bu davrda tashqi muhitga moslasha boshlaydi, ichki organlar faoliyati mustahkamlanadi va aqliy faoliyatining dastlabki bosqichlari shakllanadi.

Jismoniy rivojlanish. Yangi tug‘ilgan chaqaloqning o‘rtacha vazni 2800–3500 g, bo‘yi esa 45–52 sm bo‘ladi. Birinchi yilda uning vazni 2–3 barobar oshadi. Tana haroratini idora qilish qobiliyati hali rivojlanmagan bo‘ladi. Ovqat hazm qilish tizimi zaif rivojlanganligi sababli, bu davrda eng yaxshi oziq ona suti hisoblanadi.

Suyak tizimi ham juda yumshoq bo‘lib, noto‘g‘ri parvarish skelet muammolariga olib kelishi mumkin. Masalan, noto‘g‘ri yotqizish yoki ushlash natijasida skolioz (umurtqa qiyshayishi) rivojlanishi ehtimoli mavjud.

Psixik rivojlanish. Chaqaloqlik davrida bola dunyoni sezgi organlari orqali anglay boshlaydi. Bola onasining ovozi, yuzi, hidini tanib oladi. Bu davrda gaplashish, musiqiy ta’sirlar, teginish orqali emotsional bog‘lanishlar kuchayadi. Psixik rivojlanishdagi ilk bosqichlar aynan chaqaloqlik davrida poydevor bo‘ladi.

Pedagogik va psixologik tavsiyalar

Bolaning har kuni o‘z vaqtida ovqatlantirilishi va uxlashi muhim.

Jismoniy faollik (harakat, suzish, massaj) skelet va mushak rivoji uchun foydalidir.

Bolaga ovoz chiqarib gapirish, o‘yinchoqlar bilan shug‘ullanish psixik rivojlanishni tezlashtiradi.

Skolioz va boshqa holatlarning oldini olish uchun ortopedik nazorat zarur.

Inson psixikasining shakllanishi hayotining dastlabki yillarida — ayniqsa chaqaloqlik (0–1 yosh) va go‘daklik (1–3 yosh) davrlarida nihoyatda jadal kechadi. Bu bosqichlarda bola organizmi va ongining shakllanishi, atrof-muhit bilan o‘zaro aloqasi asosida psixik funksiyalarning boshlang‘ich asoslari yaratiladi. Psixologik nazariyalar, jumladan L.S. Vygotskiy, J. Piaget, Erik Erikson va boshqa olimlar tomonidan bu davrlar inson ruhiy taraqqiyotining poydevori sifatida e’tirof etiladi.

Chaqaloqlik davrida psixik taraqqiyot (0–1 yosh)

Sensor-motor rivojlanish (J. Piaget): Piagetga ko'ra, chaqaloqning psixik rivojlanishi sensor-motor bosqich bilan boshlanadi. Bola o'zining sezgi organlari va harakatlari orqali dunyoni o'rganadi. Dastlabki oylarida reflektor harakatlar ustun bo'lsa, vaqt o'tishi bilan faol sezgi-motor koordinatsiyasi shakllanadi.

Ijtimoiy aloqaning boshlanishi: 2–3 oylikdan bola ijtimoiy tabassum bilan javob qaytara boshlaydi. Bu — kattalar bilan emotsional aloqa shakllanishining ilk bosqichidir. Vygotskiy fikricha, aynan bu ijtimoiy munosabatlar orqali psixik faoliyat yuksak shakllarga o'tadi.

Nutqqa tayyorgarlik: Chaqaloq turli tovushlarni eshitib, ularni ajrata boshlaydi. Balog'atga yetmagan nutq – lalling, keyinchalik babillashuv shaklida paydo bo'ladi, bu esa keyingi bosqichda faol nutq rivojlanishiga tayyorgarlikdir.

Go'daklik davrida psixik taraqqiyot (1–3 yosh)

Nutq va tafakkur taraqqiyoti:

Bu davrda bolaning faoliyati va fikrlashi katta o'zgarishga yuz tutadi. So'z boyligi ortadi, oddiy gaplar tuziladi. Vygotskiy bu jarayonda nutq va tafakkur birlashuvi haqida gapiradi. Bola atrof-muhit bilan aloqa qilishda so'zlardan foydalana boshlaydi.

Faoliyatning yetakchi turi – predmetli faoliyat (Elkonin):

Go'daklik davrida bola o'yinchoqlar bilan o'zaro harakat orqali atrofni o'rganadi. U harakat qilib, tahlil qiladi, sabablilik aloqalarini anglaydi. Bu holat J. Piaget tomonidan "old-operatsion fikrlash" bosqichi sifatida izohlanadi.

Shaxsiy ong va "Men" tushunchasi shakllanishi: yoshga yaqin bola o'zini "men" sifatida anglay boshlaydi. Bu o'ziga xos o'zlik hissining paydo bo'lishidir. Bu esa bola tomonidan mustaqillik istagining kuchayishiga olib keladi. Erikson bo'yicha bu davr "avtonomiya vs. sharmandalik" bosqichidir.

Rivojlanishga ta'sir etuvchi omillar

Kattalarning psixologik munosabati: mehr, e'tibor, til o'rgatishdagi faol qatnashish.

Ijtimoiy muhit: oilaviy sharoit, madaniy qadriyatlar, o'yin muhiti.

Psixofiziologik holat: asab tizimining yetukligi, salomatlik holati.

Emotsional rivojlanish xususiyatlari

Chaqaloqlik davrida:

Emotsional reaksiyalar avval reflektor xarakterga ega: ochlik, sovuqlik, og'riq holatlarida yig'lash orqali ifodalanadi.

2–3 oylikdan boshlab, ijtimoiy tabassum, keyinchalik kattalarning yuz ifodalariga javob sifatida tabassum, quvonch, hayrat kabi ijobiy emotsiyalar paydo bo'ladi.

Bu jarayonlar Vygotskiy va Bojovich tomonidan bolada emotsional aloqaning shakllanishi deb atalgan.

Go'daklik davrida:

Bola emotsiyalarini ataylab ifodalay boshlaydi (masalan, xafa bo'lib yig'lash, e'tibor qaratish uchun injiqlik).

1,5–2 yoshga kelib oddiy ijtimoiy emotsiyalar: xursandchilik, uyat, g'azablanish va raqobat tuyg'usi paydo bo'ladi.

Bu emotsiyalar kattalarning munosabatiga qarab shakllanadi, ya'ni emotsional rivojlanish ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liq.

Rivojlanishdagi inqiroz holatlari

1 yosh inqirozi:

Bu yoshga kelib bola yurishni, nutq so'zlashni, atrof bilan mustaqil aloqaga kirishni boshlaydi.

Kattalarning cheklovlari bilan qarama-qarshiliklar vujudga keladi. Bola o'z mustaqilligini ilgari surishga harakat qiladi.

Bu holat Vygotskiy nazariyasida "rivojlanishdagi inqirozlar" tushunchasi bilan izohlanadi.

3 yosh inqirozi:

Bola "o'zim qilaman", "berma, o'zim olaman" kabi mustaqil fikr va irodaviy harakatlarni namoyon qiladi. Bu davrda "men" tushunchasi mustahkamlanadi, shaxsiy hudud, tanlov va mustaqil harakatlarga ehtiyoj kuchayadi. Psixologlar bu bosqichni shaxsiy ongning shakllanishida burilish nuqtasi deb hisoblashadi.

Xulosa Chaqaloqlik va go‘daklik davri — bu insonning psixik rivojlanishida eng intensiv va hal qiluvchi bosqichlardan biridir. Bu davrda bolada:

sezgi va harakat asosidagi tafakkur,
nutqqa asoslangan muloqot qobiliyati,
emotsional va ijtimoiy moslashuv,
o‘zini anglash va shaxsiy identifikatsiya rivojlanadi.

Mazkur bosqichda psixik jarayonlar o‘z-o‘zidan shakllanmaydi — ular ijtimoiy muhit, pedagogik yondashuv va mehrga asoslangan ijtimoiy aloqa orqali vujudga keladi. Shuning uchun, pedagoglar va ota-onalar bu davrdagi individual farqlarni hisobga olib, har bir bola uchun mos rivojlanish sharoitlarini yaratishlari lozim.

Chaqaloqlik va go‘daklik davri inson psixikasining eng asosiy poydevori quriladigan bosqichdir. Bu davrda shakllangan sezgi, emotsiya, nutq, tafakkur, ijtimoiy aloqa kabi psixik funksiyalar keyingi taraqqiyotning negizini tashkil etadi. Shu sababli, psixologlar bu bosqichdagi tarbiyaviy va ijtimoiy ta’sirni ilmiy asosda tashkil etish zarurligini ta’kidlaydilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vygotskiy L.S. – “Psixik rivojlanish nazariyasining asoslari”, Moskva, 1934.
2. Piaget J. – “Bolalar aqliy rivojlanishi psixologiyasi”, Nyu-York, 1952.
3. Elkonin D.B. – “Bolalik va o‘smirlik psixologiyasi”, Moskva, 1971.
4. “Bola psixologiyasi”, Oliy ta’lim uchun darslik, Tashkent: O‘qituvchi, 2021.
5. Erikson E. – “Insonning hayotiy bosqichlari”, 1959.